

Evropa v transnacionálním kontextu

Autor: Karolína Černá

Abstract

Europe in the Transnational Context. – This study is devoted to place of Europe in the contemporary global order. It tries to point out the role of Europe in the creation of world peace and human solidarity. I chose the human-rights perspective because it brings a minimum of intercultural misunderstandings. Then I focused on two main factors of this mission: European public and transnational institutions.

Keywords: European public, transnational institutions, global order

Klíčová slova: evropská veřejnost, transnacionální instituce, globální řád

Téma Evropy v transnacionálním kontextu v současnosti, kdy se odvážní občané některých států (před nedávnem vlna demokratizačních hnutí na jihu Středozevního moře, nyní dokonce v evropské Ukrajině) vzpouzejí svým utiskujícím režimům, považuji za velmi aktuální. Cílem tohoto článku by tedy mělo být ukázat úlohu Evropy v utváření globálního řádu. Budu se snažit najít dostatek argumentů pro tvrzení, že Evropa jako společenství obyvatel evropských států by měla přijmout odpovědnost a postavit se čelem k řešení globálních problémů. Vycházím z předpokladu, že v současnosti již není dále únosné nahlížet na jednotlivé otázky týkající se různých dimenzí politiky, ekonomiky či kultury v Evropě izolovaně, je třeba vždy přihlížet k celosvětovému kontextu. Budu se tedy pokoušet obhájit vytváření takových transnacionálních orgánů, které by měly legitimitu pro jednání v globálním kontextu. Zároveň se budu v práci zabývat etickým dopadem zvýšení evropské odpovědnosti na svědomí lidí žijících na území Evropy.

Proč se neizolovat

Možná se otázka, proč se neizolovat, zdá zcela beze smyslu, ale když nahlédneme do literatury a kinematografie žánru science fiction, naskytne se nám nepřeborné množství obrázků izolovaných, technicky vyspělých a špičkové vyzbrojených společností obklopených miliardami zubožených lidí, kteří se chtějí dostat dovnitř. Již v současnosti se především na územích globálního Jihu setkáváme s příklady ghettoizace bohatých. A pokud se zahledíme na hranice Evropské unie, tak z velké části se z nich stává již dnes ohromný val proti hladovějším a trpícím lidem z různých částí světa. A nikdo rozumný nemůže tvrdit, že je to tak správné. Možná je to v současnosti to nejnutenější opatření proti kolapsu. Avšak tyto hranice pramení z nerovnosti. A pokud se zaměříme na fakta, tak nás může vyděsit, že 45 % světové populace žije pod hranicí chudoby (určené Světovou bankou), z toho pak každý den 50 000 lidí umírá v důsledku chudoby. (Hrubec 2008b: 148) Tato čísla by nás měla motivovat, abychom se zeptali, co s tím můžeme jako občané Evropské unie dělat.

Počátky: Kantova myšlenka věčného míru

Pokud bychom chtěli hledat prapůvod myšlenek solidarity a světového míru, jistě bychom se dostali daleko do historie. Zde se zmíním až o Kantovi, který v roce 1795 vydal spis *K věčnému míru: Filosofický projekt*. (Kant 1999) V bouřlivé době revoluce ve Francii a války za nezávislost USA se Kant zaměřil na mezinárodní politiku. Při svých úvahách vycházel z předpokladu, že pokud spolu státy uzavřou dohodu o míru, která nemůže být porušena žádnou válkou, stane se tento mír věčným. Navrhoval, aby se tato dohoda mezi státy rozšiřovala na co největší počet účastnických států, aby mohly zaniknout i trvalé armády. Zároveň uvažuje o rozšiřování federalizace. V současnosti můžeme tvrdit, že Evropská unie částečně Kantovu představu naplňuje, přesto stále nemůžeme ani o evropském prostoru hovořit jako o místě trvalého míru a solidarity.

Přístup

Od skončení druhé světové války je mezinárodně nejuznávanějším dokumentem v oblasti zacházení s lidmi Všeobecná listina lidských práv, která byla roku 1948 schválena Valným shromážděním OSN, později pak byla doplněna několika úmluvami.¹ V EU je pak závazná také Listina základních práv Evropské unie. Všechny tyto dokumenty mě inspirovaly k tomu, abych ke světovým problémům přistupovala z hlediska lidských práv. Protože pokud by na světě byla dodržována v první řadě lidská práva, musel by být všude mír, který by musel být věčný. Samozřejmě se nechci vyhýbat otázkám životního prostředí a problematice práv zvířat, ale pokud chceme hovořit o míru, je tento přístup prozatím z mého hlediska dostačující. Zároveň v souladu se stanoviskem mezinárodní sítě občanských organizací Social Watch považují za porušování lidských práv také chudobu. (Výzkumný tým SOCIAL WATCH 2010) Takový přístup umožňuje analyzovat globální sociální nerovnosti z pohledu dodržování lidských práv a přináší vhodný nástroj pro nátlak na jejich dodržování.

Otázka univerzalizace hodnot

Přístupem z perspektivy lidských práv se již určitým způsobem stavíme na stranu upřednostňování konkrétních hodnot. Mluvíme zde pak o hodnotovém univerzalizmu. Chtěla bych se však vyhnout nařčení z eurocentrismu, který bývá s hodnotovým univerzalizmem spojován. Rozhodně se nechci přiklánět na stranu, která se snaží evropské zkušenosti a morálku postulovat jako všeobecně platné, a hovořit tedy jazykem, který Wallerstein nazývá rétorikou mocných. (Wallerstein 2008) Přesto si myslím, že pokud nebudou lidská práva zneužívána jako zástěrka k výdělečným akcím, mohou být v současnosti považována za minimální celosvětový konsensus, který umožňuje jednání. Zároveň tento konsensus je potřeba podpořit mezikulturním dialogem, díky kterému bude vytvořeno vskutku transkulturní pojetí lidských práv. (Hrubec 2008a)

¹ Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1965), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966), Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979) a Úmluva o právech dítěte (1989).

Evropská veřejnost

Konkrétní kroky pro lepší Evropu a lepší svět v úloze budování míru pak vidím především ve dvou oblastech: v evropské veřejnosti a v politických institucích. V současnosti není zcela zřejmé, zda můžeme hovořit o evropské občanské společnosti. Také proto, že sám pojem občanské společnosti je předmětem neustálých diskusí (např. Petrušek 2006). Osobně se přikláním k užívání pojmu evropská veřejnost, protože přídavné jméno občanská vynucuje občanství, které je v současné době nutné k tomu, abychom měli možnost formou voleb a referendum zasahovat do politického dění Evropské unie, přesto se snad v budoucnu prosadí „princip všech dotčených“,² který si vypůjčuji z teorie veřejnosti Nancy Fraser. (Fraser 2007: 113–149) Zároveň vyvinutá občanská společnost je nutným základem správného fungování demokratického státu a podpora vytváření občanské společnosti je jedním ze záměrů Evropské unie, o čemž vypovídá i vyhlášení roku 2011 Evropským rokem dobrovolných činností na podporu aktivního občanství.

V Evropě existuje množství národních občanských společností, ale zároveň v evropských zemích fungují transnacionální neziskové organizace a probíhají diskuse nad rámcem národních států. Důkazy o vznikající evropské veřejnosti například svým výzkumem přinesl Thomas Risse. (Risse 2005) Na konkrétní rovině vytváří otevřený prostor pro setkávání evropských občansko-společenských skupin a hnutí od roku 2002 Evropské sociální fórum (ESF), jehož vznik byl inspirován Světovým sociálním fórem (WSF), které pořádalo první setkání v roce 2001 v Porto Allegre v Brazílii a stalo se významnou světovou tváří globálního Jihu. Od počátku bylo WSF zamýšleno jako protiváha k tradičnímu Světovému ekonomickému fóru (WEF) pořádanému každoročně ve švýcarském Davosu, na kterém se setkávají především zástupci těch, kteří ze současného světového uspořádání mají výhody. Na WSF a ESF dostává hlas i druhá strana. Evropské sociální fórum považují za vynikající tmelitel vznikající evropské veřejnosti, jejímž úkolem by podle mého mínění mělo být aktivní zapojení do péče o přítomnost a budoucnost celého světa.

Zároveň je třeba, aby v obyvatelích Evropy bylo probuzeno svědomí, abychom si uvědomovali, co nakupujeme, za jakých podmínek byl výrobek vyroben nebo vypěstována potravina, co vyhazujeme, co nerecyklujeme, jak cestujeme a jak celkově jako jednotlivci žijeme a jaké má naše chování důsledky na okolní svět a ostatní lidi, přestože jsou tisíce kilometrů vzdáleni. Vznik solidární evropské veřejnosti by mohl umožnit, abychom se zodpovědně stavěli nejen k našim životům, ale také k celku světa. Toto jsou rozhodnutí, která můžeme učinit jako jednotlivci nebo jako součást veřejnosti.

Transnacionální instituce

Další oblast potencionálního šíření míru a solidarity můžeme nalézt v transnacionálních institucích – v již existujících i v těch, které teprve vzniknou. (Young 2010: 231–232) V současné době celoplanetárně působí různé druhy a formy transnacionálních institucí s různou mírou ekonomické a politické moci. Například

² Fraser se kriticky vymezuje k Habermasově teorii veřejnosti ve smyslu zastaralosti vestfálského rámce. Věnuje se především dvěma rysům veřejnosti – normativní legitimitě a politické účinnosti. Fraser kriticky nahlíží podmínky legitimacy (inkluzivitu a paritu) a pokouší se je odpoutat od fixace na národní stát – podmínka občanství – tím, že spojuje podmínku inkluzivity s principem všech dotčených.

Mezinárodní měnový fond příliš neprospívá našim záměrům o budování spravedlivého světového řádu. Citujme W. I. Robinsona:

„Je evidentní, že MMF, když nutí k přijetí programů strukturálního přizpůsobení, které určité země otvírají transnacionálnímu kapitálu, podřizuje lokální pracovní síly a surovinové zdroje zájmům transnacionálního kapitálu – působí jako státní instituce napomáhající vykořisťování lokálních zdrojů.“ (Robinson 2008: 402)

Přesto existují jiné instituce, které jsou od svého vzniku založeny na myšlenkách budování světového míru a solidarity. Co se týče například Evropské unie, v ústředním dokumentu – *Smlouvě o Evropské unii* stojí:

„Činnost Unie na mezinárodní scéně spočívá na zásadách, které se uplatnily při jejím založení, jejím rozvoji a jejím rozšiřování a které hodlá podporovat v ostatním světě: demokracie, právní stát, univerzálnost a nedělitelnost lidských práv a základních svobod, úcta k lidské důstojnosti, zásady rovnosti a solidarity a dodržování zásad Charty Organizace spojených národů a mezinárodního práva.“ (Evropská unie 2010: 28)

V úvodu Charty OSN obdobně:

„My, lid spojených národů, jsouce odhodláni

- uchránit budoucí pokolení metly války, která dvakrát za našeho života přinesla lidstvu nevýslovné strasti,
- prohlásit znovu svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a národů velkých i malých,
- vytvořit poměry, za nichž mohou být zachovány spravedlnost a úcta k závazkům plynoucím ze smluv a jiných pramenů mezinárodního práva,
- podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň ve větší svobodě,

a k tomu cíli

- pěstovat snášenlivost a navzájem žít v míru jako dobří sousedé,
- sjednotit své síly k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti,(...).“ (OSN 2005)

K těmto silným slovům už snad není téměř co dodat. Snad jen, že je naším úkolem jako občanů Evropské unie a států patřících do OSN, abychom se aktivně podíleli na správném fungování těchto institucí a nedávali jim zapomenout na tyto krásné věty, a pokud to bude možné, snažili se o jejich proměnu tak, aby lépe sloužily svým cílům, a zároveň budovali nové orgány ke snadnějšímu vytváření „lepšího světa“.

Závěrem

Pokusila jsem se zde načrtnout zapojení Evropy do transnacionálního kontextu za účelem vyzdvihnoutí její úlohy v budování světového míru a solidarity. Zvolila jsem lidsko-právní přístup, který minimalizuje možnost mezikulturních nedorozumění. Hlavní činitele, skrze které by Evropa tuto svou úlohu mohla naplňovat, vidím v evropské veřejnosti a některých transnacionálních institucích. Článek nastiňuje problematiku teorie veřejnosti a aplikuje ji na evropskou realitu. Zároveň si za cíl bere ukázat, že je pro účely světového míru a solidarity třeba zapůsobit na svědomí jednotlivců, kteří pak mohou jednat zodpovědně ve svém okolí a současně se organizovat v aktivní společnosti. Na politické rovině je pak třeba vytvářet a obrozovat takové transnacionální instituce, které mohou sloužit šíření

a dodržování lidských práv. Bez explicitního vyjádření v této oblasti zajisté tušíme inspirace a výzvy pro současnou občanskou výchovu.

SEZNAM LITERATURY

Evropská unie. *Konsolidované znění smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie. Základní listina práv Evropské unie*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2010. ISBN 978-92-824-2572-5.

FRASER, Nancy. *Rozvíjení radikální imaginace. Globální přerozdělování, uznání a reprezentace*. Praha: Filosofia, 2007. ISBN 978-80-7007-251-6.

HRUBEC, Marek (ed.). *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*. Praha: Filosofia, 2008a. ISBN 978-80-7007-282-0.

HRUBEC, Marek. Sociální spravedlnost v globálním kontextu. Extrateritoriální uznání globálních chudých. In HRUBEC, Marek (a kol.). *Sociální kritika v éře globalizace. Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. Praha: Filosofia, 2008b, s. 143–178. ISBN 978-80-7007-286-8.

KANT, Immanuel. *K věčnému míru. O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*. Praha: OIKOYMENH, 1999. ISBN 80-86005-55-2.

OSN. 2005. [on-line] UNIC. Praha. [cit. 2011-3-11]. Dostupné z WWW: <
<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> >.

PETRUSEK, Miloslav. Občanská společnost. In TÝŽ. *Společnosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 224–232. ISBN 80-86429-63-6.

RISSE, Thomas. Vzniká evropská veřejnost? Teoretické vyjasnění a empirické příznaky. In HRUBEC, Marek (ed.). *Spor o Evropu: postdemokracie nebo predemokracie?* Praha: Filosofia, 2005, s. 179–200. ISBN 80-7007-214-8.

ROBINSON, William I. Překonávání teorie imperialismu: globální kapitalismus a transnacionální stát. In HRUBEC, Marek (a kol.). *Sociální kritika v éře globalizace. Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. Praha: Filosofia, 2008, s. 385–413. ISBN 978-80-7007-286-8.

Výzkumný tým SOCIAL WATCH. *Právo nežít v chudobě. Chudoba jako porušování lidských práv*. Praha: Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-321-6.

WALLERSTEIN, Immanuel. *Evropský univerzalizmus. Rétorika moci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-81-6.

YOUNG, Iris Marion. *Proti útlaku a nadvládě. Transnacionální výzvy politické a feministické teorii*. Praha: Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-341-4.

(Mgr. Karolína Černá je doktorandkou filosofie na Katedře občanské výchovy a filosofie UK PedF v Praze.)